

DR PIOTR DZIERŻANOWSKI
(2.11.1948 – 31.12.2015)

W ostatnim dniu 2015 r. zmarł po ciężkiej chorobie Piotr Dzierżanowski – doktor mineralogii, długoletni pracownik Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: UW), Kierownik Międzyinstytutowego Laboratorium Mikroanalizy Mineralów i Substancji Syntetycznych w Instytucie Geochemii, Mineralogii i Petrologii UW. Odszedł nie tylko ceniony geolog, ale

i wielki przyjaciel archeologów, od wielu lat współpracujący m.in. z Instytutem Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk (dalej: IAE PAN).

Życie Piotra Dzierżanowskiego związane było z Saską Kępą w Warszawie. Tu mieszkał od urodzenia, uczęszczał do Szkoły Podstawowej nr 17, a następnie do Liceum Ogólnokształcącego nr 35 im. Bolesława Prusa. W roku 1966 zdał egzamin maturalny i rozpoczął studia na Wydziale Geologii UW. Pięć lat później obronił pracę magisterską zatytułowaną *Kaolin z Kamienia koło Mirska – studium mineralogiczno-geochemiczne*, którą napisał pod kierunkiem prof. dra A. Polańskiego. Po ukończeniu studiów P. Dzierżanowski pracował w Zakładzie Nauk Geologicznych PAN oraz Instytucie Geologicznym Centralnego Urzędu Geologii, a od 1972 r. na Wydziale Geologii UW. W 1985 r., uchwałą Rady Wydziału Geologii UW, został Mu nadany tytuł doktora nauk przyrodniczych. Podstawą tej decyzji była dysertacja *Pierwiastki śladowe i minerały akcesoryczne w drobnych frakcjach ziarnowych*, której promotorem był prof. dr hab. Kazimierz Szpila.

Na Wydziale Geologii UW Piotr Dzierżanowski pełnił funkcję kierownika Pracowni Mikroskopii Elektronowej (od 1975 r.), a w ostatnich latach – Międzyinstytutowego Laboratorium Mikroanalizy Mineralów i Substancji Syntetycznych w Instytucie Geochemii, Mineralogii i Petrografii. Dał się poznać jako wybitny specjalista z zakresu budowy i składu chemicznego minerałów, ceniony naukowiec i dydaktyk. Przez ponad dekadę prowadził badania w ramach międzyuczelnianego zespołu, który wykrył i opisał blisko 40 nowych minerałów. W uznaniu Jego dokonań współpracujący z Nim geolodzy nazwali jeden z nowo odkrytych minerałów Jego nazwiskiem – dzierżanowskit¹.

Dorobek pisarski dra P. Dzierżanowskiego jest imponujący. Na stronach internetowych Web of Science (Web of Knowledge) wymienionych jest 55 prac, których jest autorem lub współautorem. Są one cytowane w najważniejszych czasopiśmie o zasięgu światowym aż 275 razy! W rekordowym 2014 r. dr P. Dzierżanowski opublikował 16 artykułów, a tylko w 2015 r. prace, których był współautorem, cytowane były ponad 70 razy. Nie może więc dziwić, że indeks Hirscha – charakteryzujący dorobek naukowy autora – obliczony dla publikacji dra P. Dzierżanowskiego jest wysoki (= 10).

Najważniejsze prace dra P. Dzierżanowskiego powstały we współpracy z innymi badaczami. Naukowcy różnych specjalizacji zwracali się do Niego, ponieważ wykonywał wiarygodne, na światowym poziomie analizy. Metoda, którą przeprowadzał badania (EPMA – Electron Probe Micro-Analysis), mimo pewnych ograniczeń, cieszy się dużą popularnością, m.in. wśród osób studiujących dzieje szkła. Umożliwia ona bowiem wykonanie obrazów BSE (Backscattered Electrons) i precyzyjne wybranie miejsca analizy, a także rozpoznanie składu chemicznego inkluzji znajdujących się we wspomnianym tworzywie.

Geolodzy, konserwatorzy czy archeolodzy zwracali się do dra P. Dzierżanowskiego z prośbą o wykonanie analiz nie tylko z powodu gwarancji wysokiej jakości badań, ale też Jego zaangażowania w pracę i zawsze miłej atmosfery panującej w laboratorium podczas wspólnych studiów nad jakimś zagadnieniem. Innymi słowy, lubiło się z Nim pracować. I nie ulega wątpliwości, że dr P. Dzierżanowski lubił swoją pracę. Niejednokrotnie poproszony o zbadanie jakiegoś tworzywa, nie ograniczał się do własnych analiz, nie poprzestawał – jak wielu Jego kolegów – na zrealizowaniu zlecenia, ale ciekawość badacza nakazywała mu drażnić temat i wówczas zwracał się z własnej inicjatywy do kolegów z innych laboratoriów z prośbą o wykonanie dodatkowych badań na bardziej czułym sprzęcie analitycznym². Nie odmawiali Mu, ponieważ i On nigdy nie odmawiał, zawsze był chętny do pomocy.

¹ I. O. Galuskin, E. V. Galuskin, K. Prusik, Y. Vapnik, L. Jeżak, M. Murashko, *Dzierżanowskite, IMA 2014-032*, „Mineralogical Magazine”, 78: 2014, s. 797–804.

² Zob. np. M. Dekówna, T. Purowski, *Paciorki szklane*, [w:] *Bodzia. Elitarny cmentarz z początków państwa polskiego*, A. Buko red., Warszawa 2016, s. 153–205.

Ryc. 1. Dr Piotr Dzierżanowski przy pracy w Instytucie Geochemii, Mineralogii i Petrologii UW.

Dzięki pracy dra P. Dzierżanowskiego (ryc. 1) powstało wiele artykułów i książek, w których omawiano przeprowadzone przez Niego wyniki badań składu chemicznego analizowanych materiałów lub ich budowy fizycznej. Jak już wspomniałem, są wśród nich liczne prace archeometryczne poświęcone szklarstwu. Zetknięcie się dra P. Dzierżanowskiego ze środowiskiem archeologów było możliwe dzięki dwóm osobom: dr. Jerzemu Kunickiemu-Goldfingerowi z Instytutu Chemii i Techniki Jądrowej, który nawiązał współpracę z dr. P. Dzierżanowskim, a z jej efektami można się zapoznać w licznych artykułach³, oraz prof. Marii Dekównie z IAE PAN, która wiedząc o tym współdziałaniu, wysyłała od 15 lat kolejno swoich naukowych podopiecznych do laboratorium przy ul. Żwirki i Wigury 93 w Warszawie, najpierw piszącego te słowa, a następnie mgr Sylwię Wajdę oraz mgr Karolinę Kokorę. Z czasem, po ukazaniu się kilku prac archeometrycznych, do dra P. Dzierżanowskiego zaczęli zwracać się inni badacze dziejów szkła. W efekcie, niemal każdy archeolog w naszym kraju studiujący technologię wykonania tworzyw szklanych zgłaszał się do Niego z prośbą o przeprowadzenie specjalistycznych analiz. Z IAE PAN wymienić można – poza wspomnianymi wyżej – mgr Joannę Sawicką i mgr Sylwię Siemianowską.

Efekty tej współpracy są imponujące. Liczbę artykułów i książek powstałych między innymi dzięki analizom wykonanym przez dra P. Dzierżanowskiego można ocenić na kilkadziesiąt. Nie sposób przytoczyć tu wszystkich, ale warto podać kilka z nich, autorstwa M. Dekówny⁴,

³ Np. J. Kunicki-Goldfinger, J. Kierzek, P. Dzierżanowski, A.J. Kasprzak, *Central European crystal glass of the first half of the eighteenth century*, [w:] *Annales du 16e Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*, London 2003, Nottingham 2005, s. 258–262.

⁴ M. Dekówna, T. Purowski, *Znaleziska związane ze szklarstwem oraz okazy z kwarcu ze stanowiska Janów Pomorski 1*, [w:] *Janów Pomorski, stan. 1. Wyniki ratowniczych badań archeologicznych*

T. Purowskiego⁵, S. Wajdy⁶, S. Siemianowskiej⁷ czy K. Kokory⁸. Piotr Dzierżanowski nie ograniczał się tylko do przekazywania archeologom efektów swoich badań, ale też – choć rzadziej – brał również udział w przygotowaniu wspólnych artykułów⁹. Bez Jego pracy, nie mogłyby się one ukazać w wysokopunktowanych czasopismach o zasięgu światowym.

W uznaniu dla pracy naukowej dr P. Dzierżanowski otrzymał kilka nagród Rektora UW, m.in. zespołową w dniu 14 października 1980 r. oraz indywidualną 19 listopada 2000 r.

Pasja społecznikowska znalazła wyraz w działalności dra P. Dzierżanowskiego w NSZZ Solidarność, której był członkiem i wieloletnim przewodniczącym na Wydziale Geologii UW. Aktywnie działał w Polskim Towarzystwie Mineralogicznym, a w latach 1986–1990 pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk o Ziemi. Między innymi kierował wyprawami trekkingowymi do Indii, Nepalu, Malesji, Tajlandii, Cejlonu, Turcji i Meksyku.

Jak wspominają przyjaciele i członkowie rodziny Piotra Dzierżanowskiego, miał On wiele pasji pozazawodowych – lubił fotografować, był wspaniałym tenisistą i mistrzem szutki kulinarnej. Wśród Jego wyrobów cukierniczych największą sławą cieszył się niezrównany tort bezowy.

Kiedy przed kilku laty opowiadałem z entuzjazmem dr. J. Kunickiemu-Goldfingerowi o mojej współpracy z dr. P. Dzierżanowskim, Pan Doktor zakończył naszą rozmowę stwierdzeniem, że zawsze należy współdziałać z pasjonatami, dla których praca to coś więcej niż zawód. Takiego zapamiętamy Piotra Dzierżanowskiego – z jednej strony, dociekliwego i cenionego badacza, z drugiej, otwartego i szczerego człowieka.

Tomasz Purowski

w latach 2007–2008, I/3, *Analizy*, M. Bogucki, B. Jurkiewicz red., Elbląg 2012, s. 65–260; M. Dekówna, *Dwa przedmioty szklane z wczesnośredniowiecznego grodziska w Chodliku, pow. Opole Lubelskie, woj. lubelskie*, [w:] *Mysł badawcza Aleksandra Gardawskiego*, H. Taras red., Lublin 2015, s. 174 nn.

⁵ Np. T. Purowski, *Wyroby szklane w kulturze łużyckiej w międzyrzeczu Noteci i środkowej Odry. Studium archeologiczno-technologiczne*, Warszawa 2012, s. 47, 106 nn.; tenże, *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Ożumiechu na północnym Mazowszu*, Warszawa 2003, s. 128–132; tenże, *Paciorki szklane zdobione linią zygzakowatą odkryte w międzyrzeczu Odry i Wisły na stanowiskach z wczesnej epoki żelaza*, „Archeologia Polski”, 55/1–2: 2010, s. 32 nn.; tenże, *Wyroby ze szkła i „szklistego fajansu” odkryte na cmentarzysku kultur łużyckiej i regionalnej grupy kręgu halsztackiego w Domasławiu, pow. wrocławski*, „Archeologia Polski”, 58/1–2: 2013, s. 39 nn.; tenże, *Bursztynowy rozdzielacz i szklane paciorki odkryte w obiektach kultury łużyckiej w Targowisku, woj. małopolskie*, [w:] *Kompleks osadniczy kultury łużyckiej w Targowisku, stan. 10–12, pow. wielicki*, J. Górski red., Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce, Kraków 2014, s. 296 nn.

⁶ Np. S. Wajda, *Wyroby szklane*, [w:] *Średniowieczne cmentarzysko w Czarnej Wielkiej, II*, Białystok 2014, s. 75; także, *Zabytki szklane i szklawione*, [w:] *Sutiejsk. Gród pogranicza polsko-ruskiego z X–XIII wieku. Studium interdyscyplinarne*, J. Kalaga red., Warszawa–Pękowice 2013, s. 93.

⁷ Np. S. Siemianowska, *Analiza zabytków szklanych i szklawionych z badań przy ul. św. Idziego na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu*, [w:] *Kształtowanie się grodu na wrocławskim Ostrowie Tumskim. Badania przy ul. św. Idziego*, A. Limisiewicz, A. Pankiewicz red., In pago Silensi. Wrocławskie Studia Wczesnośredniowieczne, 1, Wrocław 2015, s. 274; A. Pankiewicz, S. Siemianowska, K. Sadowski, *Wczesnośredniowieczne naczynia szklane pochodzenia wschodniego z Wrocławia-Ostrowa Tumskiego i Opola-Ostrówka*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, 56: 2014, s. 198.

⁸ K. Kokora, *Paciorek ze szkła ołowiowo-krzemowego znaleziony w Wolinie*, „Archeologia Polski”, 61: 2016, s. 171–190.

⁹ T. Purowski, P. Dzierżanowski, E. Bulska, B. Wagner, A. Nowak, *A study of glass beads from the Hallstatt C-D from southwestern Poland: implications for glass technology and provenance*, „Archaeometry”, 54/1: 2012, s. 144–166; T. Purowski, B. Wagner, E. Bulska, O. Syta, P. Dzierżanowski, *Glassy faience from the Hallstatt C period in Poland: a chemico-physical study*, „Journal of Archaeological Science”, 50: 2014, s. 288–304.